

Hướng tới một thị trường được quản lý tốt hơn cho hoạt động kinh doanh gia cầm an toàn ở Việt Nam

Chợ mang lại lợi ích về thực phẩm, sinh kế và văn hóa cho người dân Việt Nam. Tuy nhiên, chúng cũng mang đến những rủi ro về bệnh tật. Bản tóm tắt này cung cấp các khuyến nghị để giảm thiểu rủi ro sức khỏe cộng đồng liên quan đến các chợ gia cầm.

Chợ gia cầm sống, Việt Nam. Ảnh: Giel Tôn

Tổng quan

Chợ là nguồn cung cấp thực phẩm tươi sống đa dạng, bao gồm cả thịt gia cầm cho người dân Việt Nam. Chúng đặc biệt quan trọng đối với người có thu nhập thấp. Thu nhập trung bình ở Việt Nam là 4.284 USD một năm¹ và chợ là nguồn cung cấp trái cây, rau, thịt và cá dồi dào với giá cả phải chăng.

Mặc dù các cơ sở hạ tầng thương mại hiện đại như siêu thị và cửa hàng tiện lợi ngày càng tăng về số lượng nhưng điều này có thể chỉ ảnh hưởng đến người tiêu dùng thành thị. Hơn 2/3 dân số Việt Nam sống ở nông thôn. Ngoài sự thuận tiện và giá trị tốt mà chợ mang lại, số liệu của Chính Phủ Việt Nam cho thấy gần như tất cả người tiêu dùng Việt Nam (99,5%) đều coi chợ có một vị trí đặc biệt trong văn hóa và truyền thống của đất nước.² Với những lý do trên, sự phát triển của chợ truyền thống ở Việt Nam cần được duy trì. Tuy nhiên, những rủi ro sức khỏe cộng đồng nghiêm trọng liên quan đến chợ đã được chứng minh rõ ràng.³ Cần phải suy nghĩ lại việc quản lý và điều tiết thị trường để làm cho chợ trở nên lành mạnh và an toàn hơn cho tất cả mọi người.

Khuyến nghị

- Xác định và quản lý sự di chuyển của gia cầm từ trang trại, thông qua vận chuyển, đến chợ. Ví dụ: thành lập các tổ chức Thú y quản lý cấp xã và huyện.
- Chính quyền địa phương quy hoạch các vùng chăn nuôi an toàn dịch bệnh, tạo nguồn cung có thể truy xuất nguồn gốc dễ dàng và tránh lây lan dịch bệnh thông qua vận chuyển gia cầm.
- Kiểm dịch có ý nghĩa quan trọng để kiểm soát gia cầm an toàn.
- Tăng cường công tác quản lý thú y tại các chợ.
- Vệ sinh, khử trùng chợ thường xuyên.
- Thay thế các điểm giết mổ tại chỗ ở chợ gia cầm sống bằng các điểm giết mổ tập trung tại chợ được kiểm soát thú y.
- Tách riêng khu chợ bán gia cầm sống với các khu vực bán thực phẩm khác.

Mối liên hệ giữa buôn bán gia cầm và dịch bệnh

Chính phủ Việt Nam có quy định cụ thể về quản lý chợ đảm bảo an toàn thực phẩm. Phát triển chợ phải tuân theo kế hoạch phát triển và chợ phải được xây dựng theo tiêu chuẩn thiết kế. Có các quy chuẩn kỹ thuật liên quan đến không gian, môi trường, vệ sinh an toàn thực phẩm và an toàn giao thông (xem bên dưới). Một số chính sách khuyến khích đầu tư vào thị trường nông thôn. Tuy nhiên, việc bán buôn, bán lẻ gia cầm sống tại các chợ tiềm ẩn nhiều nguy cơ lây truyền dịch bệnh giữa gia cầm với nhau và giữa gia cầm với người. Bằng chứng cho thấy tại các chợ gia cầm sống, sự tương tác giữa nông dân, thương lái, người tiêu dùng và những người khác trong chuỗi cung ứng dẫn đến nguy cơ cao về tồn dư bệnh lý và lây truyền vi-rút cúm gia cầm.⁴

Liệu chợ gia cầm sống có trở thành ổ chứa vi-rút gây bệnh, bao gồm cả vi-rút cúm gia cầm hay không, phụ thuộc phần lớn vào việc quản lý chợ và việc tuân thủ các quy định an toàn sinh học của người buôn bán. Vì lý do này, chợ gia cầm sống là nơi quan trọng để theo dõi và quản lý nhằm giảm thiểu sự lây lan của dịch bệnh.

Một số chính sách liên quan đến đầu tư và quản lý chợ truyền thống ở Việt Nam

1. *Nghị định 02/2003/NĐ-CP và Nghị định 114/2009/NĐ-CP về Phát triển và quản lý chợ.* Nghị định này quy định việc quy hoạch, phát triển, xây dựng, kinh doanh, quản lý, đầu tư và hỗ trợ ngân sách cho chợ truyền thống.
2. *Chợ - Tiêu chuẩn thiết kế: TCVN 9211:2012.* Đây là tiêu chuẩn thiết kế quốc gia về xây dựng chợ, kể cả chợ truyền thống.
3. *Tiêu chuẩn về chợ kinh doanh thực phẩm: TCVN 11856:2017.* Tiêu chuẩn này quy định các yêu cầu và phương pháp đánh giá chợ kinh doanh thực phẩm.
4. *Nghị định 15/2015/NĐ-CP về đầu tư theo hình thức đối tác công tư (PPP).* Nghị định này quy định lĩnh vực, điều kiện, thủ tục thực hiện dự án đầu tư theo hình thức PPP, trong đó có đầu tư xây dựng, thị trường.
5. *Nghị định 57/2018/NĐ-CP về cơ chế, chính sách khuyến khích doanh nghiệp đầu tư vào nông nghiệp, nông thôn.* Nghị định này quy định một số cơ chế, chính sách ưu đãi, hỗ trợ đầu tư bổ sung của Nhà nước và quy định trình tự, thủ tục thực hiện ưu đãi, hỗ trợ đầu tư cho các doanh nghiệp đầu tư vào nông nghiệp, nông thôn.
6. *Nghị định 31/2021/NĐ-CP về hướng dẫn thi hành Luật Đầu tư.* Hướng dẫn thi hành một số quy định pháp luật liên quan đến điều kiện đầu tư phục vụ quản lý nhà nước về đầu tư tại Việt Nam và đầu tư ra nước ngoài.

Ngoài ra, việc chăn nuôi, vận chuyển, kinh doanh, giết mổ gia cầm được quy định cụ thể trong Luật Chăn nuôi (2018), Luật Thú y (2015) và các văn bản hướng dẫn thi hành.

Nghiên cứu của chúng tôi

Chúng tôi đã nghiên cứu các đặc điểm của chợ bán buôn và bán lẻ gia cầm sống cũng như các mối quan hệ trong đó. Mục tiêu của chúng tôi là xác định các điểm quan trọng liên quan đến lây truyền dịch bệnh tại các chợ bán buôn và bán lẻ gia cầm sống

nhằm đề xuất các giải pháp giảm thiểu lây truyền bệnh

và đảm bảo chợ an toàn hơn cho cả gia cầm và con người.

Chúng tôi đã chọn ngẫu nhiên để điều tra và quan sát 10 chợ bán buôn và 17 chợ gia cầm sống bán lẻ tại 4 tỉnh: Hải Dương, Bắc Giang, Quảng Ninh và Hà Nội; thực hiện quan sát và phỏng vấn 27 người quản lý chợ và 129 người bán hàng.

Kết quả nghiên cứu

Cuộc điều tra của chúng tôi cho thấy hầu hết các chợ đều bán gia cầm sống, bao gồm cả thịt gà. Đa số (93%) bán lẫn gà và vịt, 70% bán cả các loại gia cầm khác. Chợ bán buôn gia cầm bán từ 650 đến 105.000 con (trung bình 17.000 con) mỗi ngày; các chợ bán lẻ nhỏ, bán trung bình 53 con gia cầm mỗi ngày và các chợ qui mô trung bình bán 115 con mỗi ngày.

Phần lớn (90%) gà được buôn bán ở chợ là gà lông màu; gà trắng và các loại gà khác chỉ chiếm một tỷ lệ nhỏ. Gia cầm được bán hầu hết các ngày trong tuần và gà được nhập hàng ngày để bán từ nhiều nguồn khác nhau: nguồn cung gà thịt từ trang trại chiếm chủ yếu (72%), một số khác đến từ thương lái ở các chợ khác và các nhà cung cấp khác trong cùng thị trường. Hoạt động buôn bán gia cầm rất đa dạng và phức tạp, có sự tham gia của nhiều người. Ví dụ, có người mua gà từ người bán ở chợ, có người mua từ nhà cung cấp ở chợ khác và có người mua từ người chăn nuôi.

Hơn một phần tư số gà bán ở chợ (26%) đến cuối ngày vẫn chưa bán được và hơn một nửa số thương lái (53%) mang số gà tồn trong ngày về nhà để lưu giữ.

Những thương lái còn lại giữ lại số gà không bán được ở chợ và bán với giá rẻ cho các lò mổ. Gần một nửa (46%) thương lái cho biết gà chết được bán giá rẻ hoặc mang về nhà ăn. Phần còn lại bị tiêu hủy hoặc sử dụng làm thức ăn cho vật nuôi và cá.

Hầu hết (96%) chợ được vệ sinh hàng ngày, sử dụng các dụng cụ như máy bơm nước và chổi. Hầu hết các chợ đều sử dụng nước và chất khử trùng (63%). Tại 85% chợ, công việc dọn dẹp được thực hiện bởi công ty môi trường.

70% chợ có khu giết mổ hoặc điểm giết mổ trong chợ. Phỏng vấn các chủ cơ sở kinh doanh cho thấy hầu hết các lò mổ hoặc điểm giết mổ đều được vệ sinh hàng ngày vào cuối ngày. Tuy nhiên, quan sát trực tiếp cho thấy, hệ thống thoát nước thải tại hầu hết các cơ sở giết mổ vẫn chưa phát huy hiệu quả.

Việc vệ sinh dụng cụ, khu vực giết mổ không được đảm bảo. Gà được nhốt trong chuồng gần khu vực giết mổ nên chất thải không được dọn dẹp thường xuyên, gây mùi hôi và cặn bám trên sàn nhà.

Kinh doanh gia cầm tập trung tại chợ Liên Sơn

Chợ Liên Sơn, huyện Tân Yên, tỉnh Bắc Giang có khoảng 180 hộ kinh doanh buôn bán gà lông màu. Mỗi hộ bán hàng nghìn con gia cầm mỗi ngày. Gà được thương lái mua từ các hộ chăn nuôi ở khu vực Bắc Giang, Thái Nguyên đưa trực tiếp về đây. Từ 6 giờ sáng - 10 giờ tối hàng ngày. Các thương lái lớn từ các tỉnh khác đến thu mua gà tại chợ này tập trung từ 7h -10 tối, vì thời gian này thời tiết thuận lợi cho việc vận chuyển và cung cấp cho nhiều tỉnh thành trong cả nước. Gà được xuất nhập liên tục. Ít có ngày rảnh rỗi để khử trùng chuồng trại, tiềm ẩn nguy cơ lưu giữ và truyền bệnh rất cao.

Làm cho chợ an toàn hơn

Nghiên cứu cho thấy hầu hết các chợ ở địa điểm nghiên cứu đều bán gia cầm sống, bao gồm cả gà và vịt. Những con gia cầm này qua nhiều trung gian trước khi đến tay người tiêu dùng.

Sự phức tạp của hoạt động buôn bán này là một thách thức lớn trong việc xác định và quản lý nguồn gia cầm tại các chợ Việt Nam, từ cơ sở chăn nuôi đến vận chuyển và các giai đoạn khác trong chuỗi cung ứng. Tuy nhiên, điều này rất quan trọng vì việc truy xuất nguồn gốc của các loài gia cầm trong một hệ thống buôn bán phức tạp như vậy có thể giúp giảm thiểu lây truyền bệnh tật, đặc biệt là ở các chợ bán buôn lớn.

Nghiên cứu của chúng tôi cũng cho thấy rằng mặc dù việc vệ sinh chợ diễn ra ở mức độ thường xuyên nhưng các biện pháp an toàn sinh học, đặc biệt là sự sạch sẽ và vệ sinh liên quan đến giết mổ, không phải lúc nào cũng tốt và đảm bảo các tiêu chuẩn an toàn thực phẩm. Nguyên nhân thường do sự hạn chế trong cơ sở hạ tầng.

Quản lý chặt chẽ thuốc thú y trong chăn nuôi và chú trọng quản lý vệ sinh các điểm giết mổ, khu vực giết mổ tại các chợ gia cầm sống cũng rất quan trọng nhằm giúp giảm thiểu tồn dư và lây truyền bệnh. Khử trùng và vệ sinh chợ chuyên nghiệp thường xuyên sẽ tiêu diệt mầm bệnh.

Do tầm quan trọng về dinh dưỡng và sinh kế của chợ đối với người dân Việt Nam, đặc biệt là đối với người dân nông thôn và những người có thu nhập hạn chế, cần thực hiện các biện pháp để giảm thiểu rủi ro bệnh tật và bảo vệ sức khỏe cộng đồng tại các chợ mà sự tồn tại của nó có thể sẽ quan trọng trong nhiều năm tới.

Từ nghiên cứu và quan sát, chúng tôi đề xuất các lĩnh vực hành động:

1. Cần tăng cường quản lý cơ sở chăn nuôi và có chính sách hỗ trợ cho các cơ sở chăn nuôi. Các khu chăn nuôi và các khu vực liên quan phải được đảm bảo an toàn sinh học để đảm bảo gia cầm bán ở chợ có nguồn gốc sạch bệnh.
2. Việc kiểm dịch gia cầm đưa ra chợ khi vận chuyển qua các tỉnh cần phải được thực hiện chặt chẽ hơn và tốt hơn.
3. Cần tăng cường quản lý kiểm dịch tại các chợ, lấy mẫu gia cầm thường xuyên và phân tích sự hiện diện của mầm bệnh. Điều này có thể giúp kiểm soát sự lây lan của bệnh trong các tình huống bùng phát. Cũng cần có sự quản lý chặt chẽ và cơ chế phù hợp để các công ty, đơn vị quản lý chợ và người buôn bán gia cầm cũng có trách nhiệm vệ sinh, khử trùng chợ định kỳ để loại bỏ mầm bệnh.
4. Các điểm giết mổ trong chợ gia cầm sống cần được loại bỏ. Thay vào đó, cần có chính sách hỗ trợ xây dựng khu/nhà (trạm) giết mổ tập trung riêng biệt để đảm bảo đủ vệ sinh an toàn dịch bệnh. Tất cả gia cầm phải được giết mổ ở khu vực được chỉ định như vậy.
5. Khu vực bán gia cầm ở chợ cũng cần được quản lý. Khu vực bán hàng không nên xen kẽ với khu vực thực phẩm, nông sản khác.
6. Cần có lối đi riêng để vệ sinh, khử trùng và quản lý dịch bệnh. Người chăn nuôi không nên buôn bán gia cầm tại nơi cư trú để tránh lây lan dịch bệnh giữa gia cầm và các thành viên trong gia đình.

Thông tin thêm

Trung tâm Gia cầm Một Sức khỏe GCRF là chương trình nghiên cứu và phát triển dựa trên tác động nhằm giúp đáp ứng nhu cầu ngày càng tăng về thịt và trứng gà ở Châu Á đồng thời giảm thiểu rủi ro đối với sức khỏe cộng đồng địa phương và toàn cầu.

Nghiên cứu này được thực hiện từ năm 2021 đến năm 2022 tại các chợ gia cầm sống ở Bắc Giang, Hà Nội, Hải Dương và Quảng Ninh.

Khuyến nghị chính sách này được soạn bởi Nguyễn Văn Đại, Lê Thị Thanh Huyền, Vũ Đình Ngoan, Hàn Anh Tuấn, Đỗ Văn Đức, Tạ Văn Cần, Đào Thị Thanh Bình, Lê Tiến Dũng, Dương Thị Oanh, Nguyễn Thị Phương Anh, Nguyễn Thế Vinh, Fiona Tomley, Joerg Henning, Guillaume Fournie, Ivo Syndicus. Biên tập: Naomi Marks.

Liên hệ

TS. Nguyễn Văn Đại
dainguyet@gmail.com

Nhóm tác giả xin chân thành cảm ơn Chi cục Chăn nuôi và Thú y tỉnh Bắc Giang, Hà Nội, Hải Dương và Quảng Ninh; các đồng nghiệp, người quản lý, người buôn bán tại các chợ gia cầm đã giúp đỡ chúng tôi trong quá trình thực hiện nghiên cứu thực địa.

Tuyên bố miễn trừ trách nhiệm: Những phát hiện, diễn giải và kết luận chỉ là của tác giả.

Đây là một khuyến nghị chính sách mở. (CC-BY-NC)

Công việc này được hỗ trợ bởi Trung tâm Gia cầm Một sức khỏe UKRI GCRF (BB/011269/1), một trong 12 trung tâm nghiên cứu liên ngành được tài trợ bởi Nghiên cứu và Đổi mới của Vương quốc Anh thông qua Quỹ Nghiên cứu Thách thức Toàn cầu.

Hãy truy cập—
onehealthpoultry.org.uk

**UK Research
and Innovation**

Tài liệu tham khảo

1. Báo cáo của Tổng cục Thống kê Việt Nam 2023
2. Đỗ Thanh Hải, 2021
3. Minh Long, 2014; Đỗ Hương, Phan Trang, 2014; Chung và cộng sự, 2022.
4. Fiorie và cộng sự, 2012; Chung và cộng sự 2022.